
PRESENTACIÓN

Quaderns de Ciències Socials es una publicación cuatrimestral de la Facultad de Ciencias Sociales de la Universidad de Valencia. Su objetivo preferente es divulgar las investigaciones realizadas en el seno de las titulaciones que agrupa la mencionada Facultad y, consiguientemente, en sus diversas áreas de conocimiento -Sociología, Derecho del Trabajo y Seguridad Social, Economía Aplicada, Organización de Empresas y Trabajo Social-. A pesar de esta preferencia, la revista está abierta a toda la comunidad universitaria y a otros autores externos a la Universidad de Valencia.

Esta publicación pretende dar a conocer y difundir los resultados de investigación mediante un doble proceso que conjugará, por una parte, la edición y, por otra, la discusión de dichos resultados. Para ello se seguirá el siguiente procedimiento:

- Selección de los trabajos de investigación y **publicación del número de Quaderns**.
- Convocatoria de un **seminario de trabajo** en la que se presentará y discutirá la investigación publicada. Esta reunión será convocada por el Consejo de Redacción y anunciada en el propio ejemplar de la publicación y a través de carteles. Generalmente, la sesión se celebrará en el plazo del mes siguiente a la publicación del cuaderno y su estructura será la de un seminario abierto, con una breve exposición inicial por parte de los autores publicados y el posterior debate. A estas reuniones se convocará a todos los miembros de la Facultad, aunque la invitación se hará extensiva a todos los interesados mediante su difusión en diferentes medios de comunicación.

Quaderns de Ciències Socials aspira a convertirse en un medio para la publicación de los primeros resultados de proyectos de investigación recientemente concluidos o en curso de realización, así como de investigaciones vinculadas a Tesis Doctorales u otros trabajos de investigación en el marco del Tercer Ciclo. Confiamos en que esta línea de trabajo de *Quaderns* sea atractiva, recoja vuestra atención y pueda potenciar la transmisión de resultados de investigación entre diferentes áreas y afianzar la participación de todos.

**Criades globals:
noves formes
de precarització
de les joves universitàries
en situació d'au pair**

David Muñoz Rodríguez

RESUM

La mobilitat *au pair*, concebuda inicialment com una forma d'intercanvi cultural, encobreix formes de treball escassament remunerat i sense una cobertura legal clara, desenvolupat majoritàriament per dones joves amb estudis superiors. Aquest programa ha esdevingut una via per a què famílies de classe mitja puguin externalitzar tasques domèstiques, aconseguint treball de cura barat i molt flexible. Es descriu en primer lloc com en un context d'extensió la precarietat vital, els discursos dominants sobre el capital humà i el cosmopolitisme prescriuen la mobilitat com quelcom desitjable en el procés d'increment de l'empleabilitat. En segon lloc, mitjançant l'anàlisi d'entrevistes en profunditat es presenta una aproximació a les vivències i les representacions de dones que han treballat mitjançant aquesta figura. Entre els resultats destaca l'ús d'aquest programa per afrontar l'absència d'expectatives laborals al nostre context. Aquest ús forçat per la conjuntura perfila un escenari que intensifica la pressió que senten les *au pairs*. Les relacions quotidianes amb les famílies afavoreixen el sorgiment i manteniment de formes d'explotació, maquillades sota una aparença anàloga a les relacions familiars, on el tipus d'intercanvi es guia per la lògica de la reciprocitat i les recompenses emocionals.

Paraules clau: *Au pair*, precarització, joventut.

ABSTRACT

Au pair mobility, originally conceived as a form of cultural exchange, conceals forms of paid work and without a clear legal basis, developed mainly by young women with higher education. This program has become a way for middle-class families that can outsource housework, getting cheap and very flexible care work. First, we describe how in a context of increasing of the vital precariousness, the dominant discourses on human capital and cosmopolitanism prescribe as desirable the mobility in order to increase the employability. Second, by analyzing in-depth interviews we approach to the experiences and representations of women that were employed as *au pairs*. The results highlight the use of this program to address the absence of labour expectations. This use forced by the situation outlined a scenario that intensifies the pressure felt by the *au pairs*. Everyday relationships with the families favour the emergence and maintenance of forms of exploitation, hidden under the guise of family relations, where the exchanges are guided by the logic of reciprocity and emotional rewards.

Keywords: *Au pair*, precariousness, youth.

SUMARI

1. Introducció: les *au pair* com a signe de la modernitat
2. La mobilitat i el cosmopolitisme com elements de coerció
3. Treball gratuït: del capital humà a la radicalització de les noves precarietats
4. El “programa” *au pair*: treball de cura flexible i a baix cost
 - 4.1. Un fenomen relativament invisible
5. Disseny metodològic
6. L'eixida com *au pairs*: entre l'angoixa de l'atur i la trampa del cosmopolitisme
7. Fent felices a les famílies: demanda flexible, famílies fictícies i relacions abusives
8. De la universitat a l'explotació passant per l'acadèmia d'idiomes
9. Bibliografia

Criades globals: noves formes de precarització de les joves universitàries en situació d'*au pair*

David Muñoz Rodríguez

Dpt. de Sociologia i Antropologia Social
Universitat de València

“La vida y el cuerpo. Antes sólo había sujetos, sujetos jurídicos a los cuales se podía retirar los bienes, la vida también, por lo demás. Ahora hay cuerpos y poblaciones. El poder se hace materialista. Deja de ser esencialmente jurídico. Debe tratar con esas cosas reales que son los cuerpos, la vida.”

Michel Foucault, *Nacimiento de la biopolítica*

1. INTRODUCCIÓ: LES AU PAIR COM A SIGNE DE LA MODERNITAT

Les característiques i les lògiques que travessen el programa on s'hi insereix la mobilitat *au pair*¹, converteixen aquesta figura en un fenomen terriblement modern, en el sentit en què Foucault (2007) ens parlava sobre els canvis en les formes de control. En el marc de l'anomenat “programa *au pair*”, es posen a funcionar cossos per a reproduir la vida, tot sota una lògica difusament mercantil. Fins i tot, ho intentarem veure al llarg del text, aquest tipus de mobilitat, que compta en la seua forma contemporània amb poc més de mig segle d'existència, podria estar prefigurant trets de formes d'ocupació que podrien arribar a ser una realitat més o menys estesa en no massa anys. A més, el programa *au pair* està vinculat als missatges de la internacionalització, el cosmopolitisme, etc., que configuren una mena de *mainstream* discursiu en les societats contemporànies (Alonso i Fernández, 2013).

Les *au pair* són dones joves que es desplacen a un país distint al seu i temporalment treballen per a una família a canvi d'allotjament, manutenció i una xicoteta quantitat de diners. No hi ha dades concretes referents al nombre d'*au*

1 Quan parle de les persones que són han sigut *au pair* ho faré preferentment en femení perquè s'estima que les dones representen al voltant del 98% del total (Øien, 2009). A banda, com s'explica més endavant, es tracta d'una figura travessada pel gènere, molt feminitzada en els seus trets constitutius.

pairs als països de la Unió Europea, sols hi ha algunes xifres referents a *au pairs* provinents de tercers països. A tall d'exemple, Alemanya durant 2009 va expedir quasi 5.500 visats per *au pairs* de països de fora de la UE (Stenum, 2011) i una de les webs que posa en contacte famílies i *au pairs* (www.aupair-world.es), compta amb més de dos milions d'usuaris registrats, contabilitzant només en 2013 299.680 noves altes d'*au pairs* que buscaven una destinació.

Formalment es tracta d'un "intercanvi", d'ací que es denomine *au pair*, literalment a la par, entre iguals. El programa *au pair* té com objectiu declarat fomentar l'intercanvi cultural, principalment l'aprenentatge d'idiomes. No obstant, en els escassos treballs realitzats sobre les *au pair* s'ha assenyalat que ens trobem davant d'una forma de treball mal remunerat, que no està reconegut com una ocupació i que, per tant, és nul el reconeixement de drets que comporta (Aguilar, 2013; Cox, 2007; Hess i Puckhaber, 2004). Les dubtoses condicions en què es desenvolupa el programa *au pair* van motivar que el Parlament Europeu encarregara un informe. Aquest informe, titulat "Abused Domestic Workers in Europe: The case of *au pairs*" (Stenum, 2011), recull indicis de què el programa *au pair* encobreix ocupació domèstica informal. Així mateix, s'ha constatat que entre les motivacions de les *au pair* per eixir fora del seu país la qüestió cultural és sovint secundària (Geserick, 2013).

Malgrat les evidents contradiccions entre l'enunciat del programa *au pair* i el que la recerca social existent fins ara ha desvelat, al nostre context continua estant un tema poc estudiat. El present text intenta fer una aproximació a les vivències i representacions de dones joves que estan actualment o han estat recentment com *au pairs* a diferents països europeus. A través de les seues narracions ens acostem a les motivacions i les vivències, parant atenció a la interpretació per part de les *au pairs* de la seua posició respecte les famílies per a les que treballen o han treballat, així com la reconstrucció dels vincles amb aquestes.

En el context actual d'atur massiu, són milers les persones joves qualificades que han marxat fora a buscar-se la vida (Domingo, Sabater i Ortega, 2014; González-Ferrer, 2013). Aquest text forma part d'un projecte més ampli en el qual estem estudiant les noves precarietats a partir dels discursos de persones que han hagut de marxar del país. Algunes d'aquestes persones, ens van explicar que havien utilitzat el treball d'*au pairs* com una primera etapa, un modest trampolí, per a després intentar trobar feina al país de destinació. Aquesta va ser la pista que ens va posar darrere d'aquestes experiències. L'absència de dades impedeix saber si aquesta trajectòria està molt estesa, encara que no és agosarat pensar que estem davant d'un fenomen que pot haver crescut durant la crisi. No obstant, més enllà de la magnitud global, com diu l'informe del Parlament Europeu, estem davant de

situacions en molts casos abusives (Stenum, 2011). Pense que el cas de les *au pair* obri una porta per observar alguns trets de les noves precarietats. Parafraçant Hegel, podríem dir que per desvelar algunes claus de les societats contemporànies cal mirar cap al pati de darrere dels discursos dominants, patis que estan habitats (i netejats) entre d'altres per les *au pairs*.

2. LA MOBILITAT I EL COSMOPOLITISME COM ELEMENTS DE COERCIÓ

L'actual crisi ha esdevingut una conjuntura ideal per la incorporació (*embodiment*) de la responsabilitat de l'atur i la precarietat en les pròpies víctimes d'aquests problemes. Mentre els caps de bancs i fons d'inversió invoquen la figura abstracta dels mercats per tal de desdibuixar les seues responsabilitats, les famílies són acusades de viure per damunt de les seues responsabilitats i, en aquesta lògica, als joves se'ls demana més esforç per millorar la seua empleabilitat. Una empleabilitat que presenta un nou contingut, malgrat que no és nou el seu paper com a justificació de part dels dispositius institucionals de control. Sota imatges aparentment positives com talent, creativitat i internacionalització, la joventut torna a estar en el punt de mira de les estratègies de flexibilització i precarització (Santos, 2013). A més, enmig d'una economia cada cop més globalitzada i financiaritzada, les i els titulats universitaris conformen un precariat qualificat, que pot ser potencialment flexible i de baix cost (Brown, Lauder i Ashton, 2011).

En aquest context, la mobilitat es perfila com un dels eixos centrals en la reconfiguració de la noció d'empleabilitat (Santos, 2013; Carr, Inkson i Thorn, 2005). Es tracta d'un concepte que en el nivell explícit té una doble dimensió. D'una banda, una dimensió col·lectiva en la qual la mobilitat es proposa com un fenomen gairebé "natural" en les societats contemporànies, vinculat amb el cosmopolitisme, concepte que desplega tota una càrrega simbòlica relacionada amb l'apertura, la interculturalitat i, a la fi, amb la modernitat (Kaufmann, 2002). D'altra banda, en una dimensió individual, des de postures que han estat plenament assumides per les universitats, la mobilitat es marca interessadament com un procés amb interès curricular: permet aprendre idiomes, facilita l'accés a contactes i millora les habilitats (*skills*) individuals (Santos, 2013).

La doble dimensió explícita de la mobilitat sura sobre una gramàtica implícita, que té a veure amb els canvis que estem observant en la justificació discursiva dels processos de precarització contemporanis. La globalització ha servit com una gran excusa per plantejar el cosmopolitisme com un valor central en les societats occidentals. La justificació aparentment científica del cosmopolitisme és que la

mobilitat i el contacte amb altres cultures contribueix a la millora personal i a la transformació d'un mateix (*self-transformation*) (Nowicka y Rovisco, 2009). En aquest sentit, i per posar només un exemple de l'extensió d'aquest nou valor, les universitats, dintre del seu rol com a “managers” dels recursos humans, han naturalitzat els programes de mobilitat internacional, programes on fins i tot es promou en ocasions el treball voluntari gratuït o quasi gratuït (Carrot Workers/Precarious Worker Brigade, 2012).

En el conjunt de les ciències socials, però especialment en la sociologia, en els últims anys s'ha desenvolupat un debat al voltant d'aquest concepte (Beck, 2007). En aquest debat, fonamentalment, el que està en qüestió és la perspectiva epistemològica i les seues implicacions metodològiques: els defensors del cosmopolitisme defensen la superació del nacionalisme metodològic i la seua substitució per un enfocament que tinga en compte les noves fronteres espacials i temporals fruit de la globalització (Delanty, 2009). Aquest debat va arribar als cercles acadèmics quan ja havia pres força en l'àmbit social més extens. Però més enllà d'aquest debat epistemològic, el que interessa ací és ressaltar que el cosmopolitisme s'ha difós com una mena de precepte normatiu que prescriu l'apertura i la mobilitat gairebé com a dogmes.

Beck (2007), en un esforç per salvar una part del concepte, reconeix la necessitat de distingir entre un cosmopolitisme despòtic i un altre emancipador. Per la meua banda pense que són dues cares d'una mateixa moneda: la vessant despòtica forma part dels efectes no reconeguts del cosmopolitisme que es presenta com enriquidor. La majoria de les definicions que trobem presenten al cosmopolita com a ciutadà del món (Tomlinson, 1999). La semàntica d'aquesta definició planteja una el·líptica amb dos focus: ciutadania (que aporta estatus i accés a recursos) i món (com quelcom obert, difús i oposat al lloc). El cosmopolitisme esdevé un estatus que gràcies a les bondats de la globalització i les companyies aèries *low cost* hauria deixat de pertànyer a una reduïda elit. L'extensió de l'ensenyament superior, la possibilitat de viatjar i la capacitat tecnològica per a mantenir comunicacions remotes es presenten com els elements que aplanen el camí perquè tothom aconseguisca la “ciutadania mundial”. El cosmopolitisme denota la perspectiva de les elits sobre el món (Calhoun, 2002). I qui es pot resistir a pensar com els triomfadors?

3. TREBALL GRATUÏT: DEL CAPITAL HUMÀ A LA RADICALITZACIÓ DE LES NOVES PRECARIETATS

Des de la sociologia diverses conceptualitzacions han explicat que les transformacions al sí de les relacions laborals estarien en l'origen en la difusió posterior

dels processos de precarització (veure per exemple Alonso, 2000; Bilbao, 1999 i Gorz, 1995). No obstant, les tendències actuals apunten a processos que van més enllà de l'esfera laboral i afecten el conjunt de la vida dels individus: habitatge, protecció social, salut, relacions personals, etc. (Murgia, 2010 i Juventud Sin Futuro, 2011). La inestabilitat, inseguretat i la desprotecció desborden els límits de les relacions laborals, situant-se al sí de les relacions socials i, juntament amb l'atac neoliberal contra el sistema públic, aprofundint la sensació d'incertesa. Aquesta extensió de les característiques de la precarietat laboral a altres àmbits i dimensions de la vida obliga a redefinir els significats de la precarització, tant pels propis individus com en relació a l'articulació de mesures de suport públic.

A més de l'amplitud dels processos de precarització, ens interessa ací assenyalar algunes de les lògiques i discursos que reforcen la intensificació de la precarietat vital. Una primera qüestió és la implantació de la lògica del capital humà. Aquest concepte teòric s'ha popularitzat (gairebé es pot dir que s'ha naturalitzat), estenent la idea de què certes capacitats de l'individu incrementen la seua competitivitat al mercat laboral. Serien capacitats i habilitats, atractives per a les empreses, que els individus s'han de preocupar d'incrementar, a més de triar-ne aquelles més demandades en cada moment. Des la perspectiva del capital humà, l'empleabilitat deixa de ser un dret i passa a ser una inversió que els individus han de fer en el seu capital humà. La transferència de responsabilitat empresarial a les persones obliga aquestes a readaptar-se i sobreexplotar-se (Santos, 2013). A més, dilueix el conflicte social, convertint els individus (els actors més vulnerables del mercat) en un tipus més d'empresa, on esdevenen empresaris de sí mateixa i han de maximitzar el seu capital humà. Aquesta resignificació dels individus com a "empresaris" configura una lectura de l'atur on les persones aturades serien responsables de no haver tingut cura del seu capital humà, bé per manca del mateix o bé perquè disposen d'un capital obsolet (Gorz, 2003).

Els processos de subjectivació són, per tant, fonamentals per la difusió i la consolidació d'aquesta lògica del capital humà, en la qual les empreses passen a ser "clients" dels seus assalariats, convertits en "col·laboradors". Sota el predomini simbòlic de l'economia del coneixement, el temps deixa de ser l'única unitat de mesura del treball, sent substituït progressivament per factors comportamentals, com la motivació (Gorz, 2003). No és per casualitat que hem assistit al creixement i extensió de tecnologies de la ment (*coaching*, *mindfulness*, programació neurolingüística, etc.) (Ehrenreich, 2011), que han esborrat les fronteres entre la consulta del "terapeuta" (convertit en *coach*, entrenador personal) i la sala de reunions on els responsables de recursos humans arenguen els empleats. Enmig d'una creixent flexibilitat productiva i constants *shocks* econòmics, conforme la concreció de la

relació entre capital i treball es recolza cada cop més en la implicació subjectiva, les instruccions que circulen per la cadena de comandament, tal com ens recorda Gorz (2003), ja no es refereixen sols a les tasques concretes: el que s'ha de prescriure és la mobilització afectiva envers els objectius de l'empresa.

En síntesi, l'ideal sota la lògica del capital humà és una subjectivitat heteroproduïda que porte a les persones a pensar-se com empresàries, tant quan estan ocupades com quan estan a l'atur s'han de comportar com emprenedores, han d'invertir constantment per seguir sent competitives. Els elements que han de conformar aquesta subjectivitat hi inclouen tot un ventall de comportaments i capacitats expressives que han estat traduïdes per les universitats en termes de "competències". Al seu torn, les competències han estat inserides en els plans d'estudis, conformant junt amb altres factors relatius a la gestió universitària un escenari que ha estat definit encertadament com a capitalisme acadèmic (Slaughter i Larry, 1997). De manera anàloga a les empreses, les universitats han interpretat el talent, l'excel·lència, la internacionalització en la lògica del capital humà, convertint aquests conceptes en els eixos de l'acció universitària, mitjançant les quals es va consolidant l'imaginari de l'emprenedoria com únic escenari viable.

Seguint aquesta lògica del capital humà, les universitats han modificat el referent simbòlic de les seues accions. D'aquesta forma, l'orientació d'activitats com les pràctiques externes s'ha vist alterada. Pensades en els seus inicis com una forma de consolidar habilitats de tipus instrumental en entorns laborals, les pràctiques estan derivant cap a formes encobertes de treball gratuït que es justifiquen per la necessitat de millora del capital humà individual (Carrot Workers/Precarious Worker Brigade, 2012). Ens els darrers anys s'han promogut des de les universitats programes de pràctiques "voluntàries", en molts casos realitzades un cop finalitzats els estudis, que poden desenvolupar-se també en l'estranger. En molts casos, les universitats impulsen aquest tipus d'ocupacions mitjançant convenis amb bancs i empreses. Aquestes pràctiques cal ubicar-les, a més, en un entorn on assistim a l'extensió i normalització de les beques i altres formes de precarització que hi inclouen treball voluntari i gratuït.

Aquest marc conforma les referències normatives i pràctiques en les quals estem observant una radicalització de la precarietat. Treball gratuït i voluntari, pràctiques interminables i formes diverses del que Santos (2014) anomena "lumpenemprenedors", perfilen el terreny de joc en el qual han de moure's generacions que no han conegut cap norma social de l'ocupació que no siga la precarietat, la incertesa i la inseguretat. Les condicions en les quals s'està configurant la subjectivitat del precariat hi inclouen salaris baixos i intermitents, condicions extremes de temporalitat, horaris canviants i l'atur com un estat "natural" que s'alterna amb

treballs d'ocupació. El programa *au pair*, com veurem en la resta d'apartats del text, cal enquadrar-lo en aquest context, doncs no fer-ho així dificultaria entendre el sentit i les conseqüències del mateix en la societat contemporània.

4. EL “PROGRAMA” AU PAIR: TREBALL DE CURA FLEXIBLE I A BAIX COST

El Consell d'Europa va proposar en 1971 l'Acord Europeu Sobre la Col·locació “*au pair*” (European Agreement on '*au pair*' Placement, AE a partir d'ara) en novembre de 1969 i va entrar en vigor el mes de maig de 1971. Aquest acord responia a la constatació de l'augment d'aquest tipus de mobilitat des del final de la Segona Guerra Mundial. L'AE va estar ratificat per l'Estat espanyol en setembre de 1988². Només altres cinc Estats l'han ratificat, mentre que altres cinc l'han signat però no l'han ratificat. L'escàs reconeixement al principal text legal sobre l'intercanvi *au pair* és il·lustratiu del poc interès que suscita aquest tema entre els governs. També planteja dubtes sobre el grau de compromís que suposa l'AE i el nivell de protecció del mateix, que ha estat un dels arguments d'alguns dels Estats per no signar-lo o ratificar-lo, com és el cas de Suècia (Stenum, 2011). De fet, l'AE no ha motivat cap acció de cooperació entre els diferents Estats i, d'altra banda, aquests des de 1998 no han tramès a la Comissió Europea cap informació referent a l'aplicació d'aquest acord.

En el preàmbul de l'AE s'identifica la mobilitat *au pair* com “un problema social important, con implicaciones jurídicas, morales, culturales y económicas”. Malauradament, més enllà de les implicacions que assenyala, el preàmbul no explica per què és problemàtica la col·locació *au pair*. L'AE planteja també que les *au pairs* “constituyen una categoría especial, que no es la de estudiante ni la de trabajador, pero que participa a la vez de ambas”. Més endavant, el text legal defineix les *au pair* com “jóvenes de países extranjeros que desean mejorar sus conocimientos lingüísticos y tal vez profesionales, así como su cultura general”. El perfil de les *au pairs*, per tant, no queda gens clar a l'AE. Es reconeix que està a mitjà camí entre a figura d'estudiant i la d'empleat, però no s'aporta una definició que eviti l'ambigüitat. Més aviat, el que fa l'AE és sortejar una qüestió transcendental, doncs el reconeixement de les *au pairs* com una figura plenament laboral suposaria un encariment d'aquesta font de treball barat, atès que a hores d'ara la contractació d'una *au pair* no comporta per les famílies haver de satisfer cap tipus de cotització o impost, més enllà del cost d'una assegurança privada de salut que obliguen a subscriure alguns països (Quesada, 1999).

² Publicat al BOE de 6 de setembre de 1988. Les cites de l'Acord Europeu que apareixen en les següents línies corresponen a aquesta publicació.

Aquestes fronteres difuses situen la figura *au pair* enmig de la lògica del treball gratuït, ja que pel treball de cura que realitzen les *au pair* no s'estipula una remuneració sinó un intercanvi. Més concretament, en paraules de l'AE: "La persona colocada *au pair* recibirá alojamiento y comida de la familia de acogida (...) recibirá mensualmente una cantidad determinada en concepto de dinero de bolsillo". A canvi d'allotjament, menjar i uns pocs diners "de butxaca", l'*au pair*: "prestará servicios a la familia de acogida, que consistirán en la participación en las tareas domésticas diarias". Tasques que, d'altra banda, no queden gens clares en l'AE: la versió anglesa parla de "light housework" (treball domèstic lleuger), mentre que la traducció espanyola recollida al BOE simplement para de "tareas domésticas diarias". Tenim, per tant, una figura que no és estudiantil, ni és plenament laboral, que ha de complir unes obligacions diàries no especificades a canvi d'una compensació en espècie i una xicoteta gratificació.

Com afirmen Sabine Hess i Annette Puckhaber (2004), aquesta indefinició (o potser hem de pensar que és una definició perversa?) deixa les *au pair* en mans de les famílies demandants, de les quals passen a formar part com a membres de segona categoria, on sovint són considerades com "germanes majors", simbòlicament per baix dels progenitors però per damunt dels "germans i germanes" menuts. De la mateixa manera que es troben en terra de ningú respecte el fet laboral i estudiantil, respecte les famílies les *au pair* estan "both outside and inside of the family" (Cox, 2007: 288), Aquesta posició borrosa tant en l'àmbit laboral com en el familiar cal posar-la també en relació amb les situacions i expectatives de les pròpies *au pairs*, un tema al qual només podem fer una aproximació degut a la manca de dades i estudis. Els pocs treballs existents (veure per exemple Aguilar, 2013; Geserick, 2012, Hess i Puckhaber, 2004 o també Jele, 2006, una mena de guia elaborada per una dona que ha sigut *au pair*) mostren que, malgrat que hi ha perfils diversos, podríem caracteritzar a l'*au pair* com una dona jove, amb estudis superiors, aturada o precària i cercant feina i amb expectatives respecte la mobilitat de què el treball com *au pairs* els ajude a trobar feina, bé directament o mitjançant la millora de l'anglès o altres competències.

Tenim, resumint, un suposat programa "d'intercanvi cultural", al qual les *au pairs* realitzen treball domèstic no reconegut com a tal, emmarcat en unes relacions pseudofamiliars. Tot plegat, com asseveren Hess i Puckhaber (2004: 65) "leaves the young au pair women even more vulnerable to exploitation". Aquesta afirmació és coincident amb les conclusions de l'informe elaborat pel Parlament Europeu, on s'apunta que malgrat que algunes *au pairs* gaudeixen d'unes condicions raonables:

"other *au pairs* are definitely exploited, they are not paid their salaries or given their holiday pay, they have long working hours, a difficult psychological work

climate, and face unreasonable restrictions on their private lives etc. And there are all the varieties in between” (Stenum, 2011: 57).

L'absència d'un acord clar i amb força legal, l'exclusió de la normativa laboral i l'ambigüitat del rol de les famílies demandants deixen a les *au pairs* en una posició molt depenent de les famílies i configuren una situació favorable per a què es donen intercanvis molt asimètrics sota la lògica de l'economia moral (Hess i Puckhaber, 2004). The Guardian va titular de manera molt directa un recent reportatge sobre les *au pair* al Regne Unit: “*Au pairs* on a pittance: the young women minding kids for £2 an hour” (Williams i Myerson, 2014), al qual es descriu una situació generalitzada d'*au pairs* treballant més de quaranta hores a la setmana per unes 60 o 70 lliures per setmana. Sabem que per a les famílies la gran flexibilitat horària de les *au pairs* és un dels principals al·licients a l'hora de buscar els seus serveis (Øien, 2009). Per tal d'aprofitar-se aquesta flexibilitat, les famílies transvasen responsabilitats a les “germanes majors”, portant la tasca de les *au pairs* al terreny simbòlic de les relacions de cura entre parents:

“The 'big sister' image promises a more malleable domestic servant because being seen as a member of the family allows employers to use the logic of the moral economy to expect more than they could from a paid employee. While the discourse of the moral economy allowed employers to demand longer hours and greater flexibility, to the *au pairs* it meant exchanging service for gratitude and kindness” (Hess i Puckhaber, 2004: 74).

L'economia moral és un procés que deriva de les posicions de gènere de les *au pairs*, en particular de les *au pairs* en tant que dones i, més generalment, de les tasques que històricament han hagut d'assumir les dones al sí de la família, construïda com un espai de relacions desiguals i generitzades (travessades pel gènere). Aquesta dimensió referent al gènere obre un fil argumental que, dissortadament, per diverses raons no sols apareix ací de manera tangencial, però sí m'agradaria fer palesa la necessitat d'aquesta perspectiva en l'estudi futur de la mobilitat *au pair*.

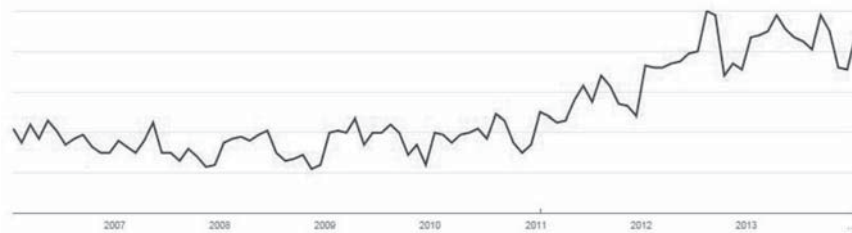
4.1. UN FENOMEN RELATIVAMENT INVISIBLE

És gairebé impossible obtenir dades concretes sobre la magnitud de les col·locacions *au pair*, en part per la desídia dels Estats (no existeix cap registre específic per les *au pairs* de països membres de la Unió Europea) i per l'absència d'intervenció dels organismes de la Unió Europea. En el context europeu les úniques dades relativament disponibles en alguns països, entre els quals no figura l'Estat espanyol, estan referides a *au pairs* de països que no són membres de la UE. Fins i tot en aquest cas, el registre no sempre s'efectua sota la denominació *au pair* (de vegades simplement es fa com a estudiants temporals), el que provoca que aquestes dades no estiguen clares i, per altre costat, gairebé no són accessibles. Com hem dit en la

introducció, Alemanya va expedir 5.364 permisos per a *au pairs* de països de fora de la UE en 2009; eixe mateix any Dinamarca va registrar 2.773 permisos de residència per a *au pairs* de tercers països (Stenum, 2011). El diari britànic The Guardian afirma en un article que podrien ser al voltant de les 90.000 les *au pairs* que hi ha al Regne Unit en 2014 (Williams i Myerson, 2014). El resultat és que a hores d'ara les úniques entitats que tenen algunes dades són les agències privades de col·locació (Macdonald, 2011). No disposem de cap aproximació fiable per saber quina és la xifra d'*au pairs* que es mouen entre països de la UE, però les 299.680 noves altes d'*au pairs* en 2013 en la web www.aupair-world (una de les més utilitzades a Europa, però no l'única) porten a pensar que podem estar davant d'un volum considerable.

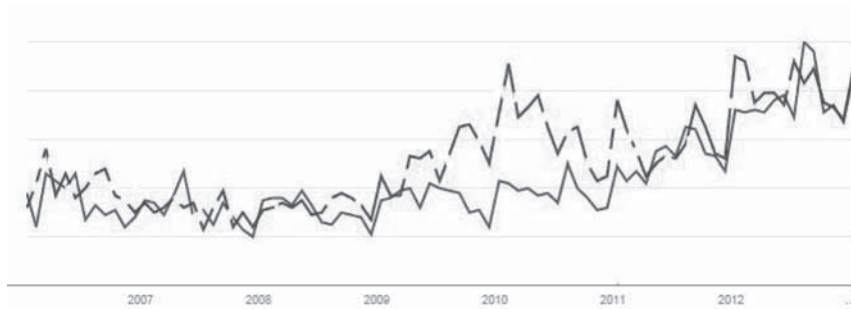
Com hem dit, l'Estat espanyol no registra les *au pairs* que hi arriben, però tampoc les que marxen fora del país. Aquest tipus de mobilitat no sol comportar baixes al padró municipal, ni tampoc alta al padró de persones espanyoles residents a l'estranger, raó per la qual les *au pairs* estan, probablement, augmentant l'ombra estadística que dificulta estimar el corrent actual d'eixides cap altres països (González-Ferrer, 2013). Un recurs interessant és la tendència de les cerques a internet, tot i que només una aproximació i no permet treure conclusions sòlides. La tendència de cerques pot ser considerada un indicador de l'interès per un fenomen en un moment concret. En aquest cas hem fet servir l'eina Google Trends, que permet introduir un terme i observar la tendència de cerques d'aquest terme durant un període de temps³. El gràfic 1 mostra la tendència de cerca en l'Estat espanyol del terme "*au pair*". Durant aquest període la tendència augmenta a partir de 2010, registrant els majors valors en 2013 i principis de 2014. La coincidència entre crisi i augment de l'interès a internet per la mobilitat *au pair* és paral·lela a l'interès per "treball a l'estranger", tal com mostra el gràfic 2.

Gràfic 1. Interès de cerca de "*au pair*" 2006-2014

Font: Google Trends

³ Segons Google, aquesta eina mostra: "how many searches have been done for a particular term, relative to the total number of searches done on Google over time. They don't represent absolute search volume numbers, because the data is normalized and presented on a scale from 0-100. Each point on the graph is divided by the highest point and multiplied by 100. When we don't have enough data, 0 is shown." (<https://support.google.com/trends>).

Gràfic 2. Interès de cerca de “au pair” i “trabajo en el extranjero” 2006-2013*

Font: Google Trends

*En línia continua “au pair” i discontinua “trabajo en el extranjero”

Si més no, la tendència dels gràfics anteriors permet apuntar que l'interès de cerca a internet de “au pair” i de “trabajo en el extranjero” és gairebé paral·lela. Aquesta tendència seria coincident amb l'eixida de persones cap a altres països per tal de buscar feina. Sabem que a partir de la crisi econòmica, l'Estat espanyol ha passat de ser un país receptor a ser un país netament emissor de fluxos de persones cap a l'estranger. Les estimacions de la magnitud d'aquests fluxos són poc clares, degut fonamentalment a les mancances en els registres i enquestes disponibles, però les eixides des de 2008 de persones nascudes en Espanya podrien haver superat la xifra de 700.000 que González-Ferrer (2013) va estimar en 2013.

Els països de destinació de les *au pairs* espanyoles són igualment impossibles de determinar degut a aquesta absència de dades que estem assenyalant. És de suposar que una part considerable dels desplaçaments tindran com a destinació altres països de la UE, fonamentalment per proximitat geogràfica i per la facilitat per desplaçar-se sense haver de tramitar cap visat especial. El que diu www.aupair-world sobre les famílies que utilitzen aquesta web per contactar amb *au pairs* espanyoles quadra amb aquesta suposició: “La mayoría de las familias registradas en Aupair World provienen de Europa. Los países de acogida más importantes son el Reino Unido, Alemania y Francia”.

5. DISSENY METODOLÒGIC

El treball que es presenta ací forma part d'un projecte al qual, mitjançant entrevistes en profunditat, s'estudien els discursos de persones que, a partir de la crisi de 2008, estan o han estat fora d'Espanya per treballar o buscar feina, conformant

el que s'ha donat a conèixer com “fuga de cervells”: l'eixida forçada del país dels joves universitaris com a part dels processos de precarització (Santos, 2013). Per dissenyar la mostra d'aquest estudi hem partit de les dades que disposem sobre l'eixida del país (estadística de variacions residencials, padró d'espanyols residents a l'estranger i enquesta de migracions). D'aquestes dades podem extraure que un dels perfils més característic de les persones nascudes a Espanya que marxen del país perfil són persones relativament joves amb estudis superiors (Jimeno i Lacuesta, 2014). Així, les persones seleccionades per a les entrevistes tenen entre 25 i 34 anys i estudis universitaris complets. Es tracta, per tant, d'un grup de persones amb capital econòmic alt. Aquesta característica ha estat completada amb altres dues: situació actual respecte a l'ocupació i nivell d'estudis dels pares i les mares. La situació respecte a l'ocupació s'ha classificat en funció de si tenien ocupació més aviat qualificada o si estaven en altres situacions (ocupacions no qualificades o atur). Els estudis dels pares i mares serveixen com una aproximació a antecedents de classe i s'han classificat en funció d'estudis primaris (nivells ISCED 0 a 2), ensenyament secundari (nivells ISCED 3 i 4) o universitari (nivells ISCED 5 i 6). En el cas de les *au pairs* s'ha prioritzat les persones amb pares i mares sense estudis universitaris, doncs a més de les qüestions relatives al capital econòmic i cultural, es tracta d'adults que no han eixit com *au pairs* i no han pogut transmetre aquesta experiència de forma directa a les filles i fills.

Sobre el tipus de mobilitat, les persones entrevistades partien d'una situació d'atur quan estaven a Espanya o, en tot cas, tenien una ocupació no ajustada a la seua formació i que van deixar per tal de marxar a l'estranger. D'aquesta forma ens hem centrat en les formes de mobilitat clarament més vinculades amb la precarietat, tot evitant perfils com ara els expatriats, que marxen amb la cobertura de l'empresa per la qual treballen, o els investigadors i investigadores (predoctorals i postdoctorals), que presenten certes particularitats. Les persones entrevistades van ser contactades mitjançant anuncis en xarxes socials. La meitat d'elles es troben a hores d'ara a l'estranger: una d'elles com *au pair*, dues ocupades i una aturada. Les altres quatre *au pairs* entrevistades es troben actualment a l'Estat espanyol: tres aturades (dues de les quals han encetat nous estudis universitaris) i una quarta que treballa temporalment i a temps parcial a un supermercat. L'entrevista amb les quatre informants que estan fora es va fer mitjançant Skype, mentre que amb la resta l'entrevista va ser presencial.

Taula 1. Persones entrevistades*

Nom	Edat	País	Situació laboral actual	Estudis (nivell i àrea)	Estudis Pare	Estudis Mare
Laura	25	Holanda	Aturada-estudiant master	Diplomatura Ciències Socials + master	Primaris	Primaris
Aurora	26	Holanda	Reponedora supermercat	Llicenciatura Ciències de la Salut + master	Primaris	Secundaris
Marta	26	Holanda	au pair	doble llicenciatura Ciències Socials	Primaris	Primaris
Xusa	27	Regne Unit	educadora al Regne Unit	Diplomatura Ciències Socials + master	Primaris	Primaris
Eva	25	Irlanda	Aturada	Diplomatura Ciències Educació	Primaris	Primaris
Ana	25	Alemanya	Aturada	Diplomatura Ciències de la Salut	Primaris	Primaris
Lia	27	Regne Unit	administrativa	Diplomatura Ciències Socials + master	Primaris	Primaris
Tania	25	França	Aturada-estudiant grau	Diplomatura Ciències de la Salut	Primaris	Primaris

Elaboració pròpia

*Els noms són ficticis

El guió de les entrevistes es va articular al voltant de quatre eixos: les motivacions a l'hora de viatjar com *au pairs*, la informació que es tenia sobre la mobilitat *au pair* (que hi inclou la forma de contacte amb les famílies), la vivència de l'estada (tasca que es realitzava, relació amb les famílies...) i la trajectòria posterior a l'estada com *au pairs*.

6. L'EIXIDA COM AU PAIRS: ENTRE L'ANGOIXA DE L'ATUR I LA TRAMPA DEL COSMOPOLITISME

La feble regulació i, sobretot, la nul·la intervenció i control dels governs i de les institucions de la UE, tenen com a resultat que la mobilitat *au pair* siga opaca estadísticament i administrativa. Aquest abandonament institucional és especialment greu, doncs estem en un moment en què tot sembla apuntar que la mobilitat *au pair* està sent utilitzada com una via per posar un peu a l'estranger per tal de buscar feina o, si més no, com una manera de “fer alguna cosa” davant la manca d'expectatives laborals un cop acabats els estudis. Els discursos de les dones entrevistades apunten en aquest sentit. La decisió d'eixir com *au pairs* es pren enmig de situacions en les quals no s'albira la possibilitat de trobar una ocupació o, dit d'altra forma, les poques ocupacions possibles són molt precàries, no corresponen a la formació assolida i fins i tot es poden trobar al voltant d'allò que hem anomenat “treball gratuït” (pràctiques, beques, etc.).

“Vaig acabar i no trobava feina i totes les feines que trobava eren de comercial, d'atenció telefònica, venent per telèfon i coses d'aquestes. Res relacionat amb lo meu. Estava un poc perduda.” (Aurora)

La sensació que es té després de completar els estudis universitaris és la d'haver “complert” amb un deure. Però aquest deure complert no troba ressò en un mercat laboral on predominen els *bad jobs*, les ocupacions dolentes (Santos, 2013). L'expressió “lo meu” assenyalava allò que les entrevistades, i en general les persones que acaben els estudis universitaris, consideren que els hi pertoca d'alguna forma. Més enllà de referir-se al camp propi d'especialització professional, «lo meu» reclama la part que els correspon, allò que és seu per dret, per haver complert amb el que s'esperava d'elles. Quan no hi ha reciprocitat, quan en el camí d'eixida de la universitat l'Estat les deixa desprotegides al mercat laboral, apareix la sensació de pèrdua, de desorientació. Algú no està complint la seua part i no són elles.

La decisió de marxar s'hi insereix en una estratègia forçada per la manca d'expectatives. Amb aquesta decisió busquen ampliar les possibilitats de trobar ocupació en “lo seu”, incrementar l'empleabilitat. La seqüència discursiva mostra el desplegament de tot un ventall de recursos i accions per tal de millorar la posició relativa al mercat laboral. Aquest procés deixa entreveure un subtext on està present la lògica del capital humà (Santos, 2014). Des d'aquesta lògica les entrevistades enquadren la seua acció com una inversió en si mateixa: masters, cursos de post-grau, pràctiques, idiomes, etc., són complements per a uns estudis que, a la vista dels resultats pràctics, es mostren insuficients. La necessitat d'inversió en si mateixa desplaça la responsabilitat de la situació d'atur i subocupació, que malgrat que és percebuda com quelcom que afecta a tota una generació, no és entesa en termes conflictius i acaba responsabilitzant-se la pròpia persona, bé perquè li manquen idiomes, bé perquè li manca experiència. En les ocasions que es parla de tercers, la crisi, convertida en metàfora ontològica, apareix com un factor que elimina o limita la responsabilitat d'empreses, institucions públiques, etc. Així, trobem descripcions mancades d'adjectivació, on es descriuen situacions precàries (en ocasions amb irregularitats legals) sense fer servir enunciats crítics o emocionalment carregats.

“Estuve todo el año, aparte de haciendo un master, luego en marzo empecé las prácticas en el ayuntamiento de XXXX y, bueno, en principio eran tres meses pero luego el ayuntamiento me amplió otros tres más (...) Y allí, bueno, nos trataron bien y tal y la verdad es que les convenía, nos renovaron tres meses más porque les convenía. Pero, bueno, tampoco enseñan... las prácticas tampoco nos enseñaron mucho, no sé. ... O sea, nos dijeron que podían abrir como una beca o algo así y que nos... nos... bueno, nos dieron trescientos euros al mes, pero, bueno, aceptamos.” (Marta)

“Tuve compañeras, un grupo de españolas, todas con estudios superiores: habían tres de magisterio, una de telecomunicaciones, estaba yo de trabajo social, de pedagogía... Y todas estábamos trabajando de lo mismo: de limpieza y cuidando niños. Porque no te dan opción a poder trabajar de nada más. Es imposible poder subir un escalón más. Te has quedado ahí.” (Laura)

“Yo empecé en 2008 en un club de tenis en la recepción, a cubrir vacaciones. Y fue en noviembre de 2011 cuando me llamaron proponiéndome si hacía los fines de semana por la tarde. Entonces ya se me juntaban fines de semana con vacaciones y ya hacía más horillas, ya tenía una paguita semanal aunque fuera, por decirlo así, más el extra de las vacaciones. Pero, claro, ya llevaba cinco años en ese sitio, sabía que tampoco podía ascender mucho más, no era lo mío.” (Tania)

La “paguita semanal” podría ser un correlat de l'assignació que els pares acostumen a donar a filles i fills: una mena de símbol d'una societat que no permet trajectòries d'emancipació i que només ofereix una “paguita” a les persones més joves, que són infantilitzades mitjançant, entre d'altres, beques interminables i, com diria alguna insigne política, simulacres de treballs, amb salaris intermitents i insuficients. Davant un mercat que no mostra cap sensibilitat, qualsevol oferta, per precària que siga, és vista com una concessió, com una xicoteta treva a la indiferència habitual. S'accepta i els retrets estan poc presents als discursos. La possibilitat de fer currículum i obtenir algun ingrés és vista com un mal menor enmig d'un atur massiu. Ni tan sols la universitat ofereix protecció front el treball gratuït i fa servir el pal i la carloteta (Carrot Workers/Precarious Worker Brigade, 2012), oferint ocupacions precàries, fins i tot sense ingressos, a canvi d'oportunitats futures. Inclús en aquesta opció, les institucions públiques no ofereixen condicions que garantisquen projectes de vida autònoma; però un cop més, davant l'abisme de l'atur, la possibilitat d'augmentar el propi capital humà fa que aquestes opcions precàries apareguen com òptimes. Així, l'opció de marxar del país apareix com l'únic camí viable per tenir, si més no, alguna expectativa.

“Y cuando terminé el master no tenía ninguna oportunidad en España. Lo dejé hecho por si algún día me decanto por hacer el doctorado. Hice la investigación del trabajo final de master en la Universidad de Granada. Luego me ofrecieron seguir investigando, pero no sabían el dinero que me iban a dar. Entonces, claro, yo dije: '¿Yo cómo me voy a mantener en Madrid, si pagar un piso, pagar el alquiler, el metro... me suponen unos 1200 o 1300 euros al mes? ¡Yo necesito ingresos!'. Y me dijeron: 'Bueno, sí, pero no sabemos de momento la dotación económica que tenemos'. Entonces dije: 'Mira, yo no voy a perder más el tiempo'. Y como ya tenía el inglés ahí... más o menos a medias, dije, me vengo a... Me quería ir a Edimburgo.” (Xusa)

“Cuando ya llegas con un contrato de prácticas, de la universidad y tal, es total-

mente distinto, porque sí que estás trabajando, te estás formando. Aunque económicamente no está bien remunerado, porque tú trabajas también con una jornada laboral normal, pero el salario es muy bajo y el alquiler muy alto.” (Laura)

Com hem apuntat en els apartats anteriors, el cosmopolitisme, entès com una suposada predisposició al canvi, la mobilitat i el contacte amb entorns socioculturals diferents (Delanty, 2009), està configurant-se com una tendència *mainstream* i, a la fi, com un valor predominant que és interessadament invocat per naturalitzar les situacions de mobilitat forçada per la precarietat. Les entrevistades es projecten a elles mateixa dintre d'aquest corrent principal. Quan descriuen el procés de presa de decisió, la predisposició a eixir, a conèixer i viure enmig d'altres realitats, apareix com un element que ajuda a diluir el pes de la decisió de marxar. Eixir del país no es faria sols per qüestions de necessitat, sinó que s'hi intenta que estiga inserit en les eleccions personals vinculades amb l'estil de vida, un estil on el viatjar està idealitzat en tant que forma part dels imaginaris dominants. Així, davant la pregunta “¿cómo fue el proceso en el que piensas en salir?”, les respostes es circumscriuen a l'àmbit de la personalitat de cadascuna:

“No, la verdad es que no fue difícil. Porque sí, siempre me ha llamado la idea de viajar y ver cosas nuevas y lo vi bastante... Lo difícil fue el tiempo que estuve antes buscando trabajo y eso.” (Ana)

“Yo... a ver, a mí viajar, yo soy una persona de viajar, de correr mundo y no soy de quedarme quieta en un sitio. Sólo te digo que yo estoy en Inglaterra, aunque no hubiese crisis en España, posiblemente yo estaría... no estaría en España. Pero, tampoco... no se sabe nunca, sabes. A día de hoy si me ofreciesen un trabajo no sé lo que haría.” (Xusa)

En la construcció dels relats s'intenta crear una continuïtat entre els estudis i la cerca de feina, fent així menys dura la decisió de l'eixida; açò és consistent amb el que va trobar Christine Geserick (2012) en les entrevistes a dones que havien marxat com *au pairs* als Estats Units, les quals afirmaven que “sempre” havien volgut eixir fora. D'altra banda, els dispositius que fan possible els diferents tipus de mobilitat, fonamentalment les companyies aèries *low cost*, ajuden a crear eixa sensació aparent de coherència i continuïtat en les trajectòries, doncs els escenaris on esdevenen els trajectes d'anada i tornada són sempre els mateixos (Hodgson, 2011).

“Pero para mí el Erasmus fue lo mejor, porque conoces gente (...) Pero, claro, como llegas allí, llevamos el peor nivel de inglés de Europa o del mundo (...) después de eso, después del Erasmus, tenía claro que por lo menos me iba a ir dos o tres años al extranjero a perfeccionar el tema del inglés, porque creo que es algo fundamental, a nivel profesional y a nivel personal” (Xusa)

Però malgrat la idealització de la mobilitat com part de l'estil de vida cosmopolita i la subjectivació de la precarietat, la decisió de marxar no és senzilla. Al contrari del que ocorre amb altres formes de mobilitat, com l'Erasmus, l'eixida com *au pair* forma part d'una decisió amb un horitzó temporal indeterminat: se'n van per provar, per posar un peu al país de destinació i tractar de buscar-se la vida. Hi ha una sensació de pèrdua i, en certa mesura, també de derrota: pèrdua pel que es deixa, el que es queda ací, i derrota perquè la feina com *au pairs* arriba després de no poder treballar en "lo seu". A banda, a la incertesa que implica la mobilitat geogràfica, s'hi afegeix que ser *au pair* implica conviure amb una família pràcticament desconeguda, amb qui a penes s'ha tingut unes breus converses per Skype; a més, aquesta família ha formulat una demanda que comporta que les futures *au pairs* senten el pes de complir amb unes expectatives.

"I me'n vaig anar. No m'ho vaig pensar molt, perquè si t'ho penses molt no te'n vas. Si et calfes molt el cap: 'I vaig a estar bé? I m'acolliran bé? M'acoplaré bé? Què faran ací els meus amics o el meu novio? La meua família estarà bé?'. Tu te'n vas i si te'n vas pensant el que queda ací, no te'n vas. Això s'ha de tindre clar." (Aurora)

"Pues mis amigos es que están muy acostumbrados a que vaya, o sea que me vaya, de repente vuelva... y esta vez sí que se lo tomaron un poco como más, como más definitivo. Porque también en principio esto es para un año, en principio, porque luego es como todo... Todos tus amigos te dicen lo mismo, pero es que muchos ya están fuera también. Entonces, pues eso: ¡Pues con todo lo que has estudiado!; pues sí que te dicen cosas así como: "¡Ahora irte allí de *au pair*!", pues es como, sabes, retroceder. Pero todos, quiero decir, es que también tienen una situación, pues eso, que el que está en Valencia tampoco está haciendo nada, el que no, está buscando trabajo, el que no, ya se ha ido... Entonces, me entienden perfectamente. Además también esa sensación de derrota, de frustración, de decir: 'Aquí ya, no sé, no hay oportunidades, pues me voy a buscar la vida fuera'. Pero también, a mí lo de... o sea, quiero decir... Claro, es complicado, porque también parece que fuera las cosas van a ser de color de rosa y no." (Marta)

7. FENT FELICES A LES FAMÍLIES: DEMANDA FLEXIBLE, FAMÍLIES FICTÍCIES I RELACIONS ABUSIVES

Inicialment concebuda com un programa d'intercanvi cultural, la col·locació *au pair*, com hem dit, mai no ha gaudit d'una planificació i d'un disseny institucional que li conferiren un format homogeni i clarament definit (Hess i Puckhaber, 2004). A més, la normativa europea recull unes orientacions molt generals, sense concretar les tasques que han de fer les *au pairs* (Stenum, 2011). Aquesta mancança ha facilitat que el contingut dels acords entre les candidates a *au pair* i les famílies demandants siguin molt diversos i, el que és més greu, que la col·locació *au pair*

sigu utilitzada en molts casos com una forma de satisfer una demanda de tasques de cura que impliquen una elevada flexibilitat horària i una remuneració escassa (Øien, 2009; Hess i Puckhaber, 2004). En els seus relats, les *au pairs* descriuen una dedicació que, efectivament, es pot considerar molt flexible en termes horaris. No sols tenen jornades amb una distribució del temps irregular durant la setmana (amb hores intercalades al llarg de cada dia), sinó que a més l'horari pot variar en funció de les canviants necessitats de la família demandant.

“A priori [el acuerdo] era yo encargarme de las tardes, recogerlos por la tarde, con su merienda, pasar la tarde con ellos, sus deberes, su cena, su ducha y acostarlos. Entonces, quitando los miércoles que en Francia no es lectivo, no hay cole, que sí que tendría que pasar el día entero, luego lo demás eran tardes sólo y el sábado de mañana. Y, vamos, eso sumaba las treinta horas. Muy bien, entonces yo tenía mis cuatro mañanas libres entre semana. Pero, eso, con todo el cambio, el cambio de escuela, el padre se va fuera, se queda la madre sola, encima le quitaron una ayuda que el gobierno le había dado porque... por estar embarazada le mandaban una mujer que le limpiaba la casa, bueno no mucho, pero una pasadita, un par de días a la semana venía la mujer dos horas. Pues al nacer el bebé esa mujer ya desaparecía, se la quitaban, el padre fuera, ya no estaba tampoco para echar un cable ni en la limpieza ni en nada. Pues hablaron conmigo y me comentaron si podía colaborar dentro de esas treinta horas en la limpieza de la casa y dije que sí... pero mis pausas eran de dos horas: en dos horas, viviendo en un pueblo, que tenía que coger un tren para ir a la ciudad, no podía coger un tren e irme, quedar con alguien y volver. Entonces ahí sí que cambió un poco la cosa, eso yo no lo vi tampoco bien” (Tania)

Tania, a qui pertany el fragment anterior, va arribar a principis de juliol, quan la parella que la va llogar esperava un nou fill i el pare estava en vies de canviar de feina. Tres canvis van afectar la seua dedicació i el seu horari: l'inici del curs escolar, el canvi de feina del pare dels xiquets que cuidava (que implicava que el pare estava fora de diumenge a divendres) i el naixement del nou fill (que comportava menys disponibilitat dels pares pels altres quatre fills i reducció del suport públic). En bona mesura és ella qui amortigua l'impacte dels successius canvis que experimenta la família amb qui viu. Per un cost econòmic modest (entre 240 i 360 euros mensuals aproximadament, més la manutenció), les famílies poden satisfer una demanda flexible, amb una persona que té una dedicació semblant a la d'una empleada interna, a qui a més poden modificar constantment els horaris i les tasques. Les entrevistades assumeixen que les famílies demandants de serveis encadenen la demanda d'*au pairs* fins que fills i filles tenen una certa edat, com explica, per exemple, Aurora: “Flipa, el nano de quatre anys sap parlar més anglès que el meu novio! Sóc la quarta *au pair* que han tingut!”.

Els acords sobre dedicació de les *au pairs*, a banda de les hores setmanals també hi inclouen almenys dos *babysitting* al mes. El *babysitting* consisteix en fer-

se càrrec de la cura dels fills i filles durant la nit, habitualment en cap de setmana, mentre els pares i mares estan fora, normalment realitzant activitats d'oci (sopar, anar al cinema, etc.), que en alguns casos impliquen passar tota la nit o el cap de setmana fora. Però les *au pairs* viuen amb una certa normalitat la dedicació afegida que suposa el *babysitting*, possiblement per la informació de què disposen a partir de les experiències d'altres *au pairs* i les representacions sobre el que implica esdevindre *au pair*, que com veurem unes línies més avant és vista per elles mateixa com una figura que ofereix suport a les famílies, actuant com si es tractara d'una germana major.

“Había fines de semana que: 'Nos vamos de viaje porque tenemos...'. Bueno, vale, entonces trabajaba toda la semana más ese fin de semana. O: 'Nos vamos de este martes a lunes.'” (Laura)

La flexibilitat en la disponibilitat per a la cura s'estén també a la capacitat que tenen les famílies demandants per finalitzar la relació amb les *au pairs* en qualsevol moment. Freqüentment aquestes famílies estan encapçalades per parelles en les quals ambdós membres tenen treball remunerat fora de la llar; quan un d'ells es queda sense feina i minven els ingressos, pot ocórrer que demanen a l'*au pair* que marxe abans de complir el temps d'estada que havien pactat. Més enllà de les conseqüències pràctiques d'aquestes situacions, el més destacable és com aquesta possibilitat d'acomiadar en qualsevol moment porta a les *au pairs* a naturalitzar la provisionalitat i la manca de garanties.

“I total que em va dir que mira, com no m'havia comprat el bitllet encara, que si volia, que ja que me'n tornava [a casa per vacances] que em quedara, que per dos mesos no passava res i, a més, que amb la situació que tenien no sabien si em podien continuar tinguent allí, perquè ella anava a treballar sols dos o tres dies a la setmana i que no els eixia rentable tindre'm allí. Vamos, que la situació era molt clara, n'hi havia molta confiança.” (Eva)

En la cita d'Eva apareix la confiança, un element clau en la relació de les *au pairs* amb les famílies per les quals treballen. Tal com van explicar Sabine Hess i Annette Puckhaber (2004), la base sobre la qual es recolza l'ocupació *au pair* és l'economia moral. Aquest concepte planteja que el treball domèstic, al si d'un context marcat per la desigualtat de gènere, es configura com un contracte moral mutu, on la principal recompensa no és monetària, sinó afectiva. Hi hauria una mena de “moral currency” (Hess i Puckhaber, 2004: 69), el valor de la qual està relacionat amb la integració familiar, que en el cas de les *au pairs* es concretaria en el sentiment de sentir-se part de la família. La implicació d'aquesta economia moral és que les *au pairs* tendeixen a avaluar el seu treball des de l'òptica de l'ajuda, com si fóra una col·laboració, i no tant com una ocupació remunerada. Les conse-

qüències de l'economia moral operen en dos sentits. Per un costat, s'interpreta la gratificació emocional com sinònim d'acceptació en la família: les *au pairs* redueixen així la tensió que suposa viure i treballar a una llar que no és la seua. Recordem que quan diguem viure i treballar el sentit és literal: les *au pairs* dormen i mengen a la mateixa llar on treballen, amb la dificultat que açò implica en cas de què apareguen conflictes relacionats amb la seua tasca; a més, en termes de l'autoestima, és raonable pensar que és menys luctuós veure's com una convidada que com una criada. D'altra banda, pel costat de les famílies, l'apel·lació al tracte familiar oculta una relació asimètrica, en la qual les *au pairs* han d'atendre una demanda flexible que, a més, té com objecte la cura de fills i filles. S'ha de tenir present també que a les relacions de gènere implícites en l'economia moral, cal afegir unes relacions generacionals desiguals: simbòlicament els pares i mares representen el món adult, i açò els confereix una autoritat afegida. Expressions com “yo era una más de la familia” (Xusa), “yo creo que llegamos a una cierta amistad” (Ana) o “a mi em tractaven com si fóra una más de la familia” (Aurora) apunten a la construcció de relacions que invisibilitzen l'objecte de la col·locació *au pair*. Com veiem en el següent fragment, les decisions de la família, malgrat que tinguen un component pragmàtic, són avaluats per les *au pairs* com senyals d'acceptació i bona relació:

“I clar, és això, la xiqueta sí que a les nou i mitja la duia al cole i l'arreglava a les dos i mitja, però, clar, el bebé era tot el dia, tot el dia. I la mare i el pare em donaven... això sí, he tingut que agrair-los que em donaven molta disponibilitat d'agarrar el carro i anar-me'n a pagar una volta.” (Eva)

Un dels mecanismes mitjançant el qual les *au pairs* incorporen la lògica de l'economia moral és la creació d'analogies entre la seua família real i la família demandant. Tracten aquestes com una mena de famílies d'acollida, explicant la seua relació amb la nova família a partir dels significats construïts en la família de la que provenen. Aquestes analogies tenen un doble paper: reduir la tensió que viuen les pròpies *au pairs* i construir un relat que tranquilitze també el seu entorn afectiu (pares, mares, parelles...). D'aquesta forma Aurora tractava de fer entendre a la seua mare la relació amb la família holandesa amb la qual convivia:

“Mira mama, és com si jo estiguera ací tots els dies a casa, netejant-te, fent-te feina o el que siga i tu em donares tots els mesos tres-cents euros.” (Aurora)

L'ús d'analogies no es limita a la recreació de les relacions familiars, sinó que implica també els rols de les *au pairs* dintre de les famílies demandants. Les *au pairs* es veuen a si mateixa com germanes majors, que tenen més autoritat que els “germans” menors, però continuen sota els criteris dels “pares i mares”. No obstant, la intensitat que la cura comporta, així com la quantitat de temps que passen soles

amb els menors que tenen al seu càrrec, implica també que les *au pairs* assumisquen rols vinculats amb la maternitat, tal com diu Laura: “Esos niños han sido prácticamente mis hijos durante dos años”. En els discursos de les *au pairs* sembla estar plenament normalitzat referir-se a aquests menors com “els meus xiquets” (Eva). Fins i tot, amb les *au pairs* amb les que es relacionen durant l'estada, parlen dels “meus” i els “teus” xiquets o xiquetes. Aquesta incorporació dels rols materns apunta en el sentit que hem comentat respecte l'economia moral: l'avaluació de la feina desenvolupada no es fa des de la lògica de l'ocupació assalariada sinó des dels codis de les relacions maternals, el que porta a relativitzar la duresa de les tasques.

“Acaba siguent molt dur. I més, jo què sé, n'hi ha un bebé! Jo em sentia súper mare, o siga, em sentia mare soltera. De fet, tenia un altra amiga *au pair*, que era de Barcelona, i vivia molt prop de mi i em deixaven dur-la, quedar-se a dormir, quedar-se a dinar allí amb els seus xiquets, per a què em fera companyia a mi en els meus xiquets i tot súper bé.” (Eva)

Aquestes relacions familiars fictícies faciliten l'aparició de casos on la demanda de dedicació acaba esdevenint obertament explotació. Algunes de les narracions descriuen relacions abusives, en les quals les *au pairs* se senten explotades i reben un tracte denigrant. La manca de regulació institucional i la pròpia condició *au pair* (convivència amb les famílies demandants, absència de contracte laboral, residència en un país distint, lògiques de l'economia moral...) amplien la vulnerabilitat de les *au pairs*, deixant a les dones desprotegides front l'explotació i les relacions abusives.

“Yo hacía todo... o sea, la madre no trabajaba y yo estaba allí con ella pero ella no hacía nada, era yo la que lo hacía todo, la que duchaba a las niñas, les preparaba la comida... ¡Todo! Limpiaba, planchaba todo lo de la familia, le fregaba los platos de toda la familia cada vez que comían. Yo era... vamos, por ejemplo, si ella llegaba de la compra, yo la tenía que ayudar con las bolsas. O sea, era todo. Yo me sentía allí una... una criada. Yo creo que un poco se aprovechan. Porque, también, es que en realidad las *au pairs* están muy desprotegidas, porque no hay ninguna ley que diga nada. Y luego es que si te quejas... porque a mí me daba miedo, porque yo... me daba miedo, porque a mí ella me podían echar y es que si te echan no es que pierdas tu trabajo, es que pierdes tu casa, entonces te quedas en la calle y a mí eso me daba miedo.” (Lia)

“La primera semana bien, la segunda semana, bien, pero a partir de la segunda semana ella me trataba fatal. Había momentos que yo no sabía si me hablaba nigeriano, si me hablaba inglés. ¡Me trataba fatal! De bajarme por las mañanas, levantarme a las seis y media a preparar el desayuno de las niñas, a hacer los sándwiches, y coger los sándwiches y tirarlos a la papelera y decirme: '¡Este pan está caducado!', y la tía sacarme otro paquete de pan con la misma fecha.” (Xusa)

La vivència d'aquestes relacions abusives suposa un fort impacte emocional per les *au pairs* que les han patit. En els seus relats descriuen sentiments de por i impotència. L'impacte emocional d'aquestes relacions abusives és considerable per diverses raons: el tipus de vincles teixits amb les famílies demandants i els seus fills i filles, l'absència d'informació sobre els drets de les *au pairs* i la dependència econòmica (sobretot vinculada a l'habitatge) en són algunes, sense deixar de banda la duresa de les pròpies situacions d'abús que es poden arribar a viure. D'altra banda, el tipus de relacions establides amb la família afig més càrrega emocional a la duresa de la vivència: amb els xiquets i xiquetes que tenen al seu càrrec acostuma a generar-se una relació anàloga a la dels germans i germanes (fins i tot, com hem vist, pot arribar a ser sentida com una relació maternal), mentre que els adults mai no són vistos com empleadors.

8. DE LA UNIVERSITAT A L'EXPLOTACIÓ PASSANT PER L'ACADÈMIA D'IDIOMES

Cal començar aquestes breus conclusions assenyalant que en el present text són diverses les dimensions que han quedat fora. El rol de les agències d'intermediació, les situacions i expectatives posteriors a l'estada com *au pairs*, les relacions de gènere establides amb els pares i les mares de les famílies demandants, les representacions sobre el gènere de les pròpies *au pairs*, la relació amb la societat d'acollida i altres aspectes no han estat considerats aquí. Es tracta, sense dubte, de qüestions que hauran de ser tingudes en compte si es vol comprendre l'abast d'aquest tipus de mobilitat en les trajectòries vitals de les persones que les protagonitzen.

La mobilitat *au pair*, en el moment actual, no pot seguir sent tractada com un "programa d'intercanvi cultural", sinó que cal considerar-la en el marc de les mobilitats contemporànies (Urry, 2007). Aquestes mobilitats, en el nostre context, estan profundament relacionades amb els processos de precarització vital i amb les expectatives de, en aquest cas, les dones joves titulades. Els discursos del cosmopolitisme i l'emprenedoria prescriuen com un dogma la necessitat d'incrementar el capital humà, tot desdibuixant les causes i les responsabilitats de la generalització de la precarietat vital. Els títols ja no són suficients, ara es reclamen competències. Entre d'altres, cal passar per l'acadèmia d'idiomes i cal marxar fora. L'eixida es fa en condicions que augmenten la vulnerabilitat de forma preocupant. Hem pogut veure com la mobilitat *au pair*, inicialment concebuda com una forma barata d'aprendre idiomes, propicia unes situacions de precarietat que poden arribar a l'explotació. Hem de tenir present, a més, que el que ens han explicat en els seus relats les *au pairs* és congruent amb el que senyalava l'informe que Stenum (2011)

va elaborar per petició del Parlament Europeu. La situació és encara més preocupant si considerem que en la mobilitat i col·locació *au pair* poden estar prefigurats els trets de les noves precarietats: nul reconeixement de drets, elevada inseguretat i vulnerabilitat, baixos salaris, abandonament institucional, etc.

Si més no, els indicis que s'acumulen farien més que raonable una intervenció clara per tal de regular aquest tipus de col·locació. Tancant el present text vaig tenir unencontre casual amb una alumna de fa uns cursos; em va dir que una companya seua havia marxat d'*au pair* amb la intenció de buscar feina després i, en dir-li que estava escrivint sobre el tema, em va respondre: “Uf, et puc posar en contacte amb moltes amigues que estan d'*au pairs!*”. Massa gent (la nostra gent) exposada com per a què ningú no faça res.

BIBLIOGRAFIA

- Aguilar, M. (2013), “Otriedad sol·licitada: reclutamiento y promoción de *au pairs* latinoamericanas ante la demanda de trabajo del cuidado en Estados Unidos”, *CLACSO Red de Posgrados, Documento de Trabajo*, 30.
- Alonso, L. E. (2000), *Trabajo y posmodernidad: el empleo débil*, Fundamentos, Madrid.
- Alonso, L. E. i Fernández, C. J. (2013), *Los discursos del presente. un análisis de los imaginarios sociales contemporáneos*, Siglo XXI, Madrid.
- Bilbao, A. (1999), *El empleo precario*, Libros de la Catarata, Madrid.
- Brown, P.; Lauder, H. i Ashton, D. (2011), *The global auction. The Broken Promises of Education, Jobs, and Incomes*, Oxford University Press, New York
- Calhoun, C. (2002), “The class consciousness of frequent travelers: towards a critique of actually existing cosmopolitanism”, en Vertovec, S. i Cohen, R. (eds.), *Conceiving cosmopolitanism. Theory, context and practice*, Oxford University Press, New York; 86-109.
- Carr, S.C.; Inkson, K. i Thorn, K. (2005), “From global careers to talent flow: reinterpreting 'brain drain'”, *Journal of World Business*, 40: 386-398.
- Carrot Workers/Precarious Worker Brigade (2012), “Free labour syndrome. Volunteer work or unpaid overtime in the creative and cultural sector”, en Armano, E. i Murgia, A., *Mappe della precarietà, vol. II: Knowledge workers, creatività, saperi e dispositivi di soggettivazione*, Odoja, Bologna; 51-66.

- Cox, R. (2007), "The au pair body. Sex object, sister or student", *European Journal of Women's Studies*, 14(3): 281-296.
- Delanty, G. (2009), *The cosmopolitan imagination: the renewal of critical social theory*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Domingo, A.; Sabater, A. i Ortega, E. (2014) "¿Migración neohispánica? El impacto de la crisis económica en la emigración española", *Empiria, Revista de Metodología de Ciencias Sociales*, 29: 39-66.
- Ehrenreich, B. (2011), *Sonríe o muere. La trampa del pensamiento positivo*, Turner, Madrid.
- Foucault, M. (2007), *Nacimiento de la biopolítica. Curso en el Collège de France (1978-1979)*, Buenos Aires: FCE.
- Geserick, C. (2012), "I always wanted to go abroad. And I like children': motivation to young people to become au pairs in the USA", *Young*, 20(1): 49-67.
- González-Ferrer, A. (2013), "La nueva emigración española. Lo que sabemos y lo que no", *Zoom Político*, 18: 1-18.
- Gorz, A. (2003), *L'Immatériel. Connaissance, valeur et capital*, Galilée, París.
- Gorz, A. (1995), *Metamorfosis del trabajo*, Sistema, Madrid.
- Hess, S. i Puckhaber, A. (2004), "Big sisters' are better domestic servants?! comments on the booming au pair business", *Feminist Review*, 77: 65-78.
- Hodgson, F. (2011), "Structures of encounterability: space, place paths and identities", en Grieco, M. i Urry, J., *Mobilities: news perspectives on transport and society*, Ashgate, Farnham; 41-64.
- Jele, C. (2006), *So you wanna be an au pair in the USA. What your agency will never tell*, Writers Print Shop, London.
- Jimeno, J. F. i Lacuesta, A. (2014), "Los flujos migratorios en España durante la crisis", *Boletín Económico del Banco de España*, septiembre-2014: 53-62.
- Juventud Sin Futuro (2011), *Juventud sin futuro*, Icaria, Barcelona.
- Kaufmann, V. (2002), *Re-thinking Mobility. Contemporary Sociology*, Ashgate, Aldershot.
- Macdonald, C. L. (2011), *Shadow Mothers: Nannies, Au Pairs, and the Micropolitics of Mothering*, University of California Press, Berkley.
- Murgia, A. (2010), *Dalla precarietà lavorativa alla precarietà sociale*, Odoya, Bologna.

- Nowicka, M. i Rovisco, M. (2009), "Making sense of cosmopolitanism", en Nowicka, M. i Rovisco, M., *Cosmopolitanism in practice*, Ashgate, Farnham; 1-16.
- Øien, C. (2009), "On equal terms? An evaluation of the Norwegian au pair scheme", *FAFO-Report*, 29.
- Quesada, R. (1999), "El trabajo au pair: entre la laboralidad y la tutela extralaboral", en Cruz, J. (ed.), *Trabajo subordinado y trabajo autónomo en la delimitación de fronteras de derecho del trabajo*, Tecnos, Madrid.
- Santos, A. (2014), "La política en manos de los empresarios: el imparable ascenso de la ideología del emprendedor", *Papeles de Relaciones Ecosociales y Cambio Global*, 127: 29-43.
- Santos, A. (2013), "Fuga de cerebros y crisis en España: los jóvenes en el punto de mira de los discursos empresariales", *Áreas: Revista Internacional de Ciencias Sociales*, 32: 125-137.
- Slaughter, S. i Larry, L. (1997), *Academic Capitalism. Politics, Policies and the Entrepreneurial University*, Johns HopKins University Press, Baltimore.
- Stenum, H. (2011), "Abused Domestic Workers in Europe: The case of au pairs", European Parliament-Dir. General For Internal Policies (<http://go.uv.es/9VpjgYA>).
- Tomlinson, J. (1999), *Globalization and Culture*, Polity Press, Cambridge.
- Urry, J. (2007), *Mobilities*, Polity, London.
- Williams, Z. i Myerson, J. (2014), "Au pairs on a pittance: the young women minding kids for £2 an hour", *The Guardian*, edició del 18/10/2014.